

Sloboda stvaralaštvu!

FESTIVAL SLOBODNE KULTURE: <http://www.slobodastvaralastvu.net>

Karl Beveridge
and Carol Condé,
It's Still Privileged
Art, 1976, detalj

Malo je zakona danas koji gotovo sve građane, gotovo svih razvijenih i zemalja u razvoju, dvadeset četiri sata dnevno, sedam dana u tjednu drži - kriminalcima. Ti okorjeli kriminalci slušaju i kopiraju mp3-ice, gledaju i razmjenjuju divx-e ili koriste ilegalne kopije softvera. Slovo zakona koji oni svakodnevno krše je globalno harmonizirana pravna regulacija intelektualnog vlasništva i autorskih prava.

Slovo zakona koje je inicijalno trebalo suzbiti stvaranje monopola na tržištu i omogućiti kreativnim pojedincima da žive od svojih kreacija, zateklo nas je danas u situaciji gdje jedna nacionalna industrija zabave i jedna jedina softverska korporacija svojim proizvodima apsolutno dominiraju globalnim tržištem zabave i računalnih operativnih sustava. Progresivna ideja zaštite društvenog intelektualnog napretka i podrške kreativnoj produkciji postala je u samo dva stoljeća isključivo instrument oplođivanja krupnog kapitala. U slučaju proizvodnje lijekova situacija je bitno ozbiljnija, pa se tako nerazvijena država pogođena epidemijom mora služiti

lukavim trikovima, poput proglašavanja elementarne nepogode, da ne bi plaćanjem legalnih dadžbina farmaceutskim multinacionalnim korporacijama bankrotirala, a da bi u isto vrijeme izliječila svoje bolesne građane. Znanstvena istraživanja nedostupna su zatvorenim krugom distribucije časopisa u vlasništvu nekoliko velikih multinacionalnih korporativnih izdavača. Farmeri Trećeg svijeta blokirani su patentiranim genetski modificiranim sjemenjem korporacija. Jasnu granicu koje ovo slovo zakona iscrtava između proizvođača i potrošača, privilegiranih i potlačanih, bogatih i siromašnih, razvijenih i nerazvijenih moguće je promišljati kao politički problem isključivo ekonomske globalizacije, teorijski problem vlasništva nad sredstvima za proizvodnju i monopolom nad tehnološkim razvojem, pitanje kolektivne prirode intelektualnog stvaralaštva, san avangardne umjetnosti o nerazlučivosti proizvođača i potrošača i želje da se umjetnost ostvari kao praksa svakodnevnog življenja ili, jednostavno, objedinjeno u formi festivala pod parolom: "Sloboda stvaralaštvu!"

“ U principu umjetničko se djelo uvijek moglo reproducirati. No, mehanička reprodukcija umjetničkog djela predstavlja nešto novo.

(...) Prisustvo originala uvijek je za pojam autentičnosti.

(...) Prvi puta u svjetskoj povijesti mehanička reprodukcija emancipira umjetničko djelo od parazitske ovisnosti o ritualu. Reproducirano umjetničko djelo postaje još u većoj mjeri djelo oblikovano za umnožavanje.

(...) U trenutku kada kriterij autentičnosti prestane biti primjenjiv na umjetničku produkciju, ukupna funkcija umjetnosti bit će izokrenuta. Umjesto da se temelji na ritualu, umjetnost se počinje temeljiti na drugoj praksi - politici.

– Walter Benjamin, "Umjetničko djelo u doba mehaničke reprodukcije", 1936.

“ U većini društava publika nije u izravnom kontaktu s kulturnim aktivnostima, nego o njima doznaje iz medija.

(...) Prava umjetnička produkcija prestala je biti važna jer svojom difuzijom može dosegnuti vrlo ograničenu publiku. "Distribuirati dvije tisuće kopija u velikom modernom gradu isto je kao opaliti metak u zrak i čekati da golub padne", rekao je Nam June Paik.

(...) Trenutno je umjetnički rad kombinacija rezultata procesa koji počinje realizacijom (tradicionalnog) rada i nastavlja dok se taj rad ne pretvori u materijal koji prenose mediji. Mi predlažemo rad u kojem moment proizvodnje nestaje. Na taj način bit će jasno da su umjetnička djela pozadina za pokretanje aparata medija.

– Eduardo Costa, Raul Escari, Roberto Jacoby, "Manifest medijske umjetnosti", Buenos Aires, srpanj 1966.

The Curator has arrived. This is business. Carole and Karl must 'sense' him out. They present a professional face, not to betray their underlying hesitancy and doubt. This is Art after all.

DRAGGING UP OLD ARGUMENTS AND MARKETING THEM AS NEW MYSTERIES

I still like my previous work. It was good for what it was. I can't feel bad about it. But we've changed. I also think it's important to understand that our previous work led up to our present position. What I mean is, we reached a point with that work at which it became totally impossible to generate ideas except for the monotonous reiteration of a single "essence"—the formalist *ad absurdum*. When this dawned on us we started to question why. . .

There is a sense of "crisis" in the air. A lot of artists are confused and uncertain. It accounts for the reactionary painting that has come about recently, the return of old dogmas, the veneration of Malevich. . .

That's a good point. Either you become a reactionary, dragging up old arguments and marketing them as new mysteries, or you subvert the conditions that produce that "crisis." Art either becomes aesthetic—the maintenance of the status quo—or political.

Osim gdje je drugačije naznačeno, svi sadržaji u ovom newsletteru objavljeni su pod licencom Creative Commons Imenovanje – Dijeli pod istim uvjetima.

“ Da bismo raspravljali o krivotvorini, moramo referirati na original. U slučaju Burena, Mosseta, Toronija, gdje je originalni rad? Tko može reći nisu li od početka slikali platna jedan drugoga? A ako sva platna usporedimo s vertikalnim trakama, a njih s kružnicama, a sve njih s regularnim otiscima, tko može kao autora razlikovati Burena od Mosseta ili Toronija? Među tim platnima postoji apsolutni identitet, bez obzira tko im je autor. “Stvarno” ili “lažno” su pojmovi koji tu ne mogu biti primijenjeni. Prvi put slikarstvo jest. Umjetnost postoji kakva jest i bilo bi beskorisno uspoređivati umjetnost i slike Burena, Mosseta ili Toronija.

– **Michael Claura**, tekst objavljen kao pamflet dijeljen u jesen 1967.

“ Ponavljanje također uklanja kvalitetu objekta kao jedinstvenog umjetničkog rada, bez obzira kakav on bio, koji bi jednog dana umjetnost mogla obnoviti. Prvi korak je sistematsko ponavljanje jedne jedine stvari, što je najjednostavniji način nerazvoja. (...) Činjenica ponavljanja mora sadržavati totalnu depersonalizaciju predstavljene stvari i ne smije postati ritual čija bi jedina funkcija bila resakralizacija umjetnosti.

– **Georges Boudaille**, intervju s Danielom Burenom “Umjetnost više nema opravdanja ili svođenje računa”, *Les Lettres Francaises*, ožujak 1968

“ Subjekt je umjetnost, cilj učiniti umjetnost slobodnom. Umjetnički svijet zaudara. Sastavljen je od ljudi koji kolektivno kopaju po smeću. Sada se čini da je trenutak da se kolektivno smeće izbaciti iz sustava. (...) Konceptualni umjetnik zamišlja čistu umjetnost bez materijalne baze, koncipiranu jednostavno kao rađanje novih ideja - umjetnost koja idealno zamišlja i koja nije Monopoly niti nedjeljni bejzbol, nego igra bez lopte, palice, gravitacije, kocke ili novca. Ona je slobodna kao i seks, s minimumom od dvoje ljude (subjekt/objekt, unutra/van, yin/yang, pošiljatelj/primatelj; ljudi koji se međusobno fotografiraju samo da bi dokazali da postoje), svatko je može igrati i stvarati pravila u igri.

– **Dan Graham**, napomene na “Otvorenom saslušanju” skupine Art Workers Coalition, travanj 1969., kasnije objavljene u publikaciji Art Workers Colition “Otvoreno saslušanje na temu što bi trebao biti program umjetničkih radnika u odnosu na reformu muzeja i uspostavljanje programa otvorene koalicije umjetničkih radnika”

Hans Hacke, MOMA - Poll, 1970.

Politička ekonomija zajedničkih dobara*

Yochai Benkler

ZAJEDNIČKA OSNOVNA INFRASTRUKTURA
Da bismo ubrali koristi od slobode i inovacije koje omogućuje umrežena informacijska ekonomija, moramo pored privatnovlasničke infrastrukture izgraditi osnovnu infrastrukturu u zajedničkom posjedu. Takva zajednička infrastruktura protezat će se od samog fizičkog sloja informacijskog okruženja do njegovog logičkog i sadržajnog sloja. Ona se mora proširiti tako da svaka osoba ima skup resursa za prvi ili krajnji slučaj koji će toj osobi dati moć da proizvodi informacije, znanje i kulturu i da ih svakome priopćava. Ne moraju sve komunikacije i sva sredstva informacijske proizvodnje biti otvorena. Ali mora postojati neki dio svakog sloja koji svatko može koristiti, a da ne mora od bilo koga drugoga tražiti dopuštenje. To je nužno kako bi uvijek ostao otvoren neki prolaz za osobu ili skupinu da artikulira, kodira i prenosi što god on ili ona, oni ili one žele komunicirati - bez obzira koliko rubno ili netržižno to bilo.

Primarne strategije za izgradnju zajedničke osnovne infrastrukture su:

OTVORENI FIZIČKI SLOJ treba izgraditi uvođenjem otvorenih bežičnih mreža, odnosno zajedničkim dobrom u frekvencijskom spektru.

OTVORENI LOGIČKI SLOJ treba poticati sustavnim političko-strateškim preferiranjem otvorenih protokola i standarda pred zatvorenima i podrškom platformama zasnovanima na slobodnom softveru koje nijedna tvrtka i nijedna osoba ne mogu jednostrano kontrolirati. Još je važnije odustajanje ili odbijanje da se donesu mjere prinude koje preferiraju vlasničke sustave pred otvorenima. Tu se ubrajaju patenti na softverske platforme i novonastajući skup mehanizama parasustava autorskog prava kao što je američki Zakon o autorskom pravu u digitalnom mileniju v. 2 [Digital Millenium Copyright Act], koji ima za cilj zatvaranjem logičkog sloja Interneta očuvati industrijske poslovne modele Hollywooda i glazbene industrije.

OTVORENI SADRŽAJNI SLOJ. Ne mora sav sadržaj biti otvoren, ali prava intelektualnog vlasništva žestoko su se otela kontroli u proteklom desetljeću, šireći se u opsegu i sili kao nikada prije. Žurno se traži vraćanje nekih od pravila koja imaju za cilj podržati poslovne modele dvadesetoga stoljeća. Ti zakoni su donešeni kao odgovor na snažno lobiranje zainteresiranih stranaka, zamarajući enormni potencijal da netržišna proizvodnja i decentralizirana individualna proizvodnja postanu središnje, a ne periferne komponente našeg informacijskog okruženja.

Digitalne mreže nude nam priliku da pospješimo našu produktivnost i rast, a da istodobno poboljšamo našu demokraciju i povećamo individualnu slobodu.

Reformiranje organizacijskih i institucionalnih struktura koje se opiru široko distribuiranim proizvodnim sustavima.

Najraniji uspješni model velikog razmjera bio je i jest slobodni softver, sa svojim neformalnim mrežama uklopljenima u formalni institucionalni okvir copylefta i open source licenciranja.

U znanosti smo svjedoci početnih nastojanja znanstvenika da oslobode znanost od starog modela industrijske proizvodnje. *Public Library of Science* i *Budapest Open Access Initiative* prva su nastojanja u tom smjeru. Ona obećavaju da će stvoriti okvir u kojemu znanstvenici - koji tako i tako rade u znanosti, recenziraju znanstvene radove i uređuju časopise manje-više besplatno - mogu upravljati svojim vlastitim sustavom izdavaštva bez oslanjanja na velike znanstvene izdavače. - U izdavaštvu općenitije pojava Creative Commonsa donosi iznimno važan pomoćni institucionalni okvir.

U neformalnoj međusobnoj komunikaciji javlja se prostor blogova kao zanimljiv društveni prostor za slobodnu, neovisnu i široko distribuiranu informacijsku proizvodnju.

U svakom od tih slučajeva pojedinačne karakteristike vrsta informacije, institucionalne prepreke interesnog uvjetovanja i društveni obrasci korištenja ponešto se razlikuju. U svakom od tih slučajeva ponešto će se razlikovati i rješenja. Ali u svim tim slučajevima svjedoci smo javljanja društvenih i institucionalnih struktura koje pojedincima i skupinama omogućuju da proizvode informacije koje su slobodne od ograničenja koja nameće potreba da se informacije prodaje kao dobra na tržištu temeljenom na privatnom vlasništvu. Nalazimo se u času velike prilike i izazova za našu sposobnost da kreiramo politiku koja će u središte staviti ljudska bića. Digitalne mreže nude nam priliku da pospješimo našu produktivnost i

rast, a da istodobno poboljšamo našu demokraciju i povećamo individualnu slobodu. Međutim, te koristi dolaze uz cijenu po zainteresirane stranke koje su se dobro prilagodile industrijskom modelu informacijske proizvodnje i imaju poteškoća prilagoditi se na umreženu informacijsku ekonomiju koja bi ga trebala odmijeniti. Te zainteresirane stranke rastežu pravo, tehnologiju i tržišta ne bi li predstojeće stoljeće oblikovali na sliku i priliku minuloga. Bila bi tragedija kada bi i uspjele.

Izgradnja zajedničke osnovne infrastrukture nužan je preduvjet koji bi nam trebao omogućiti tranziciju iz društva pasivnih potrošača koji kupuju ono što im prodaje mali broj komercijalnih proizvođača. On bi nam trebao omogućiti da se razvijemo u društvo u kojemu svi mogu govoriti svima i u kojemu svatko može postati aktivan sudionik u političkom, socijalnom i kulturnom diskursu.

* Yochai Benkler. Ovo djelo je objavljeno pod licencom za otvoreni pristup projekta Public Library of Science i licencom Creative Commons Imenovanje. Yochai Benkler <benkler@juris.law.nyu.edu> je profesor prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta Yale. U središtu njegovog istraživanja nalazi se učinci međudjelovanja prava, tehnologija i ekonomskih struktura na organizaciju informacijske proizvodnje i razmjene.

* Odabrani odlomak iz članka *The Political Economy of Commons*, 2003. Prevedeno prema odabiru iz posebnog izdanja biltena *World-Information.org* o intelektualnom vlasništvu priređenom uoči Svjetskog summita o informacijskom društvu.

“ U podržavanju sustavne i neograničene ekspanzije i množenja umjetničkih radova kao i otvorene participacije umjetnici će se uskoro naći izvan uobičajenih tračnica kulture, izvan ograničenog kruga oblikovnog da bi ih zatvorio.

— Jean Clay, *Studio International*, 1969.

Michael Corris,
naslovnica *Red Herring* br.1, 1977

“ Veliki dio Situacionističke kritike potrošačkog društva sastoji se u tome da se pokaže koliko su suvremeni umjetnici u odbacivanju neobičnog bogatstva (doduše, ne uvijek iskorištenog) razdoblja 1910-25. osuđeni na proizvodnju umjetnosti koja je ista kao proizvodnja bilo koje robe. Od tada su umjetnički pokreti ništa više nego imaginarni ostaci eksplozije koja se nikada nije dogodila, ali koja je prijetila - i prijeti - cijeloj strukturi našeg društva. Rezultat tog odbacivanja i njegovih kontradiktornih posljedica (praznina želje za povratkom početnoj erupciji) čini Situacionističku internacionalu jednim pokretom koji je kadar utvrditi potrebe istinskog umjetnika integrirajući opstanak umjetnosti s umjetnošću života. Drugim riječima, mi smo umjetnici samo utoliko što više nismo umjetnici: mi živimo umjetnost.

— Guy Debord, 1964, *L'internationale situationniste*

Arhitektura inovacije*

Lawrence Lessig

Profesor prava sa NYU Yo-chai Benkler kao teoretičar komunikacije govori da on sustav komunikacije razmatra kao podijeljen na tri sloja. Ti slojevi su međusobno povezani; svaki ovisi o drugom; a svaka komunikacija ovisi o sva tri. Na dnu ta tri sloja nalazi se fizički sloj - žice koje povezuju telefone ili računala: kablovi kojima se može emitirati televizija; iznad toga dolazi logički sloj - sustav koji kontrolira tko dobiva pristup čemu ili što kuda ide; a iznad toga sadržajni sloj - stvari koje se kazuju ili bilježe unutar danog sustava komunikacije. E pa svaki od tih slojeva može u načelu biti kontroliran ili slobodan. Oni su slobodni ako su organizirani u zajedničko dobro - organizirani tako da bi svatko mogao ostvariti pristup pod jednakim uvjetima, bilo da ga plaća (uz utvrđenu i neutralnu cijenu) ili ne. Oni su kontrolirani ako su vlasništvo nekoga drugoga - nekoga tko ima pravo da isključi, odnosno dopusti pristup na osnovu njegovih ili njenih subjektivnih razloga. I ovisno o tome jesu li ti slojevi slobodni ili kontrolirani razlikuje se i sustav komunikacija koji oni grade...

Internet je komunikacijski sustav. On također ima ta tri sloja. Na dnu, u fizičkom sloju, su žice i računala, odnosno žice koje povezuju računala. Ti resursi su vlasništvo. Vlasnici imaju pot-

punu kontrolu nad onim što čine sa svojim žicama i računalima ili žicama koje povezuju kompjutere. Vlasništvo upravlja ovim slojem. Na fizički sloj oslanja se logički sloj - protokoli koji pokreću net. Postoji više protokola koji su svi bačeni u isti koš zvan TCP/IP. U njihovoj je biti sustav za razmjenu datagrama, ali ako se isključivo usredotočimo na bit ispuštamo iz vida nešto značajno o tom sustavu. Jer u srži tog logičkog sloja je načelo oblikovanja mreža. U srži oblikovanja Interneta je ideal zvan end-to-end [e2e], od-krajnje-točke-do-krajnje-točke. Prvotno definiran od tvorca mreže Jeromea Saltzera/Davida Reeda/Davida Clarka, od-krajnje-točke-do-krajnje-točke znači izgradimo mrežu tako da je inteligencija smještena na krajnjim točkama, dok mreža ostaje jednostavna. Jednostavne mreže, pametne aplikacije...

To znači da je ovaj sloj ove mreže - to svojstvo mreže koje ju razlikuje od svega što je prethodno izgrađeno - izgradio tu mrežu u zajedničko dobro. Slobodno se moglo pristupiti toj mreži i dijeliti njene resurse. Protokoli su projektirani za dijeljenje, a ne ekskluzivno korištenje.

Razlikovanje/diskriminiranje, koje je u srži sustava vlasništva, nije bilo moguće u srži ovog sustava. Ovaj je sustav kodiran tako da bude slobodan. To je njegova narav. Tako se na fizički sloj oslanja logički sloj koji je slobodan.

I onda na taj sloj se oslanja sadržajni sloj koji je i slobodan i kontroliran. Slobodni dio je sav onaj sadržaj koji se nalazi u javnoj domeni. Činjenice, podatci, napušteno vlasništvo, neotkriveni pokradeni sadržaji - to je sadržaj koji je otvoren da ga se uzme i kojeg se otvoreno uzima. Ali on također uključuje dio koji je predodređen da bude otvoren: softver otvorena kôda ili slobodni softver, predodređen da bude slobodan. Taj slobodni resurs čini više od toga da održava ili gradi svoju kulturu; taj slobodni resurs nas ujedno uči kako taj resurs mreže funkcionira, odnosno kako je slobodan. Podjednako kao što svaka web stranica prikazuje i nosi svoj izvorni kôd, tako da se njen izvorni kôd može kopirati i modificirati za različite prikaze. Taj slobodni sadržaj postoji skupa sa sadržajem koji je kontroliran. Softver koji se prodaje; digitalni sadržaj - glazba, filmovi, čestitke - koji je kontroliran. Možete se spojiti na mp3.com i slušati glazbu koja je slobodna; možete se spojiti na amazon.com i čitati knjigu koja je kontrolirana. Mreža baš ne brine o tome kakva se

Prvotno definiran od tvorca mreže Jeromea Saltzera/Davida Reeda/Davida Clarka, OD-KRAJNJE-TOČKE-DO-KRAJNJE-TOČKE znači izgradimo mrežu tako da je inteligencija smještena na krajnjim točkama, dok mreža ostaje jednostavna. Jednostavne mreže, pametne aplikacije...

© Lawrence Lessig. Ovaj odabrani odjeljak dio je članka koji je objavljen u hrvatskom prijevodu - na www.gnupauk.org - pod GNU Općom javnom licencom.

Lawrence Lessig <lessig@pobox.com> je profesor prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta Stanford. Pokretač je projekta Creative Commons. Njegova knjiga "Kôd i drugi zakoni kiberprostora" netom je objavljena u Hrvatskoj.

* Odabrani odlomak iz članka Arhitektura inovacije, 2003. Prevedeno prema odabiru iz posebnog izdanja biltena World-Information.org o intelektualnom vlasništvu priređenom uoči Svjetskog summita o informacijskom društvu.

spajanja događaju. Ona je neutralna prema spajanjima, a rezultat te neutralnosti je mješavina.

To je dakle slika kompleksnosti koju nazivamo Internet. Na dnu je fizički sloj koji je kontroliran; na njega se oslanja logički sloj koji je slobodan; a na ta dva sloja oslanja se sadržajni sloj koji miješa slobodno i kontrolirano. Ta kompleksnost tvori zajedničko dobro. A to zajedničko dobro bilo je mjesto nekih od najizvanrednijih inovacija kojima smo bili svjedoci. Ne samo inovacija u smislu .com-a, nego inovacija u načinima kako ljudi interagiraju, inovacija u načinima kako se širi kultura i, najvažnije, inovacija u načinima kako se izgrađuje kultura. Inovacija Interneta - ugrađena u njegovu arhitekturu - inovacija je u načinima kako se kultura stvara. Neka .com gori, to nije ni najmanje važno za inovaciju. Ključno svojstvo tog novog

prostora niska je cijena digitalnog stvaralaštva, te niska cijena isporučivanja onoga što se stvara...

Usred smo procesa kojim se, kroz pravo i kroz tehnologiju, mijenjaju ta svojstva te početne arhitekture. Budući da vjerujemo da "se cijelim svijetom najbolje upravlja kada je podijeljen među privatnim vlasnicima" mi mijenjamo arhitekturu neta kako bismo omogućili da ga se dijeli i kontrolira; budući da vjerujemo da "se cijelim svijetom najbolje upravlja kada je podijeljen među privatnim vlasnicima" mi širimo i potičemo kontrolu nad sadržajem putem zakona o intelektualnom vlasništvu: budući da vjerujemo u ono što nam govori naša ideologija, mi Internet preobražavamo tako da odgovara toj ideologiji. A da nismo ni zastali da to shvatimo, a da nismo ni odvojili trenutak da bismo vidjeli kako bi to zbilja moglo djelovati. Mi smo kartografi koji nakon što naiđu na grad koji se baš ne uklapa u našu mapu - dodatna zgrada ovdje, neočekivana rijeka ondje - idu preobraziti grad da bi bili sigurni da će se uklopiti u kartu.

“ S osjećajem mobilnosti i promjene koji prevaladava u našem vremenu umjetnici se zanimaju za načine brze razmjene ideja, a ne za njihovo balzamiranje u “objekte”. Publika je stalno bombardirana snažnim vizualnim imaginarijem, u novinama i časopisama, na televiziji i u kinu. Umjetnik se sigurno ne može natjecati s čovjekom na mjesecu u dnevnom boravku. To je stvorilo dvosmislenu i ironičnu poziciju u kojoj umjetnike muči dilema što mogu učiniti sa suvremenim medijima što bi doseglo puno više ljudi nego umjetnička galerija.

(...) Intelektualna klima, u koju spadaju Marcel Duchamp, Ad Reinhardt, Buckminster Fuller, Marshall McLuhan, *I Jing*, Beatlesi, Claude Lévi-Strauss, John Cage, Yves Klein, Herbert Marcuse, Ludwig Wittgenstein te teorije informacije i dokolice, neizbježno pridonosi složenosti situacije. Ona je još bogatija za posljedice, primjerice, Dade i, odnedavno, happeninga, pop arta i minimalizma.

U suvremenom umjetničkom svijetu reprodukcijom i širenjem informacija putem periodike, televizije, filma, satelita i mlaznog aviona, danas umjetnici mogu raditi doista internacionalno i razmjenjivati ideje s istomišljenicima. Problem povijesti umjetnosti tko je nešto učinio prvi iz sata u sat postaje sve besmisleniji.

(...) Sve je očitiije da su posljedice za etablirani sustav nesagledive. Na primjer, čitava kultura kolekcioniranja će vjerojatno postati zastarjela, i što će muzeji učiniti s radom koji se nalazi na dnu mora, u pustinji Kalahari, na Antarktiku ili na dnu vulkana? Kako će muzej uvoditi nove tehnologije kao svakodnevni dio kustoskog posla?

– **Kyanston McShine**, kustos izložbe “Informacije”, MOMA, New York, 1969, uvodni tekst kataloga

“ Nade da će “konceptualna umjetnost” moći izbjeći opću komercijalizaciju i destruktivni “progresivni” pristup modernizma u najvećoj su mjeri bile neutemeljene. Činilo se 1969. da nitko, čak ni publika željna novoga, neće doista platiti, ili bar ne puno, za hrpu fotokopija koje se odnose na neki događaj koji je prošao ili nikada nije bio izravno doživljen, na fotografije koje dokumentiraju neku efemernu situaciju ili stanje, na projekt za rad za koji nikada nije bilo planirano da bude dovršen, na riječi izgovorene, ali ne i snimljene, i zato se činilo da su ti umjetnici prisiljeni osloboditi se tiranije statusa robe i tržišne orijentacije. Tri godine kasnije, glavni konceptualni umjetnici prodaju svoje radove za velike iznose po galerijama SAD-a i Evrope i zastupaju ih (i još manje očekivano - izlažu ih) najprestižnije galerije. Očito, kakva se god minorna revolucija u komunikaciji dogodila procesom dematerijalizacije objekta (radovi koji se lako šalju poštom, radovi za časopise i kataloge, prije svega umjetnost koja se može pokazati jeftino i nenametljivo na milijun mjesta istodobno), umjetnost i umjetnici u kapitalističkom društvu i dalje ostaju luksuz.

– **Lucy R. Lippard**, poovor u *Šest godina: dematerijalizacija umjetničkog objekta od 1966 do 1972*, New York, Praeger, 1973.

“ Nema “umjetnika” koji bi bili imuni na učinke i utjecaje društveno-političkog vrijednosnog sustava društva u kome žive i čiji su dio sve kulturne agencije, bez obzira znali oni za ta ograničenja ili ne (“umjetnici” i “umjetničko djelo” su u znakovima navodnika zato što su to predikati s vrijednosim konotacijama koje svoju valutu izvlače iz relativnog ideološkog okvira zadane skupine kulturne moći).

– **Hans Haacke**, *Umjetnost društvu, društvo umjetnosti*, ICA, London, 1974.

O izložbi

Ne prikazuje se puno umjetničkih proizvoda, malo je prikazivanja dišamovskih i drugih umjetničkih alata, prikaz konteksta suhoparan je i primjereniji izmišljenom Muzeju digitalnih tehnologija nego umjetničkoj galeriji, no tko bi išta od toga uopće i očekivao od izložbe imena “Sloboda stvaralaštvu!” u tiskari imena “Borba”. U tiskari se, naravno, tiska. I ovom prilikom svaki je posjetitelj pozvan da obuče radničku kutu i da tiska na situ, fotokopirnom aparatu, CD “pržilici” ili peglom na daski za peglanje. Neka se svatko slobodno igra s otkrivanjem izvornog kulturnog koda, bez straha od RIAA-e, MPAA-e, ZAMP-a, HUZIP-a ili Metallice. Svi sadržaji dani su na slobodnu upotrebu, pravno valjanih licenci i neprocjenjive vrijednosti. Arhiviranje svjetske kulturne baštine, kao i proizvodnja novih kulturnih i tehničkih sadržaja djelo je milijuna ljudi širom svijeta koji kroz suradnju na projektima poput GNU.org, Wikipedija, Gutenberg, Archive.org, MIT OpenCourseWare ili Creative Commons:

- čine dostupnima djela Sergeja M. Eisensteina, braće Lumière, Mozarta, Bacha, Shakespeara, Kafke, Einsteina, da Vincija, Ivane Brlić Mažuranić ili braće Grimm
- stvaraju najveću enciklopediju ikad napisanu
- otvaraju gradiva najelitnijih svjetskih univerziteta
- stvaraju slobodni softver sposoban odraditi najzahtjevnije zadaće
- te uspostavljaju sistem pravne zaštite takvoj suradnji kako bi i u budućnosti znanje i ideje bile slobodne za razmjenu.

Svatko je dobrodošao sudjelovati u predstavljenim projektima i slobodan odnijeti dio te baštine na CD-u, fotokopiji ili zakrpi, te kasnije isto kopirati i pokloniti svom prijatelju i susjedu.

GNU

GNU (<http://www.gnu.org>) okuplja zajednicu razvijatelja i zagovaratelja ideje slobodnog softvera. Ideja slobodnog softvera nastala je 1984. kada je Richard Stallman napisao i objavio GNU (en. GNU's Not Unix, GNU Nije Unix) manifest i poziv razvijateljima softvera širom svijeta na suradnju u razvoju softvera koji će omogućavati svojim korisnicima sljedeće slobode:

- pokretanje programa, u bilo koje svrhe (sloboda 0).
- proučavanje rada programa, i prilagodbe istog korisnikovim potrebama (sloboda 1). Pristup izvornom kodu je preduvjet za to.
- distribuiranja kopija i presnimaka, da bi mogao pomoći svojim bližnjima (sloboda 2).
- poboljšavanje programa i ustupanje preinaka javnosti, za blagodat cijele zajednice (sloboda 3). Pristup izvornom kodu je preduvjet za to.

U svrhu zaštite tako napisanog programskog koda bilo je potrebno kreirati i pravni dokument, licencu, koja će u stvarnim tržišno-pravnim okolnostima garantirati konitunuitet slobodne razmjene koda. GNU Opća Javna Licenca (engl. GNU General Public Licence) pokazala se kao pravni kamen temeljac zajednice slobodnog softvera, koja danas broji nekoliko desetaka milijuna korisnika i razvijatelja te industriju s godišnjim prometom od nekoliko milijardi dolara. Globalni uspjeh

suradničkog modela razvoja slobodnog softvera učinio je GNU GPL mogućim modelom šire kulturne produkcije te inspirirao cijeli niz drugih inicijativa poput Wikipedia.org, CreativeCommons.org, Archive.org i dr.

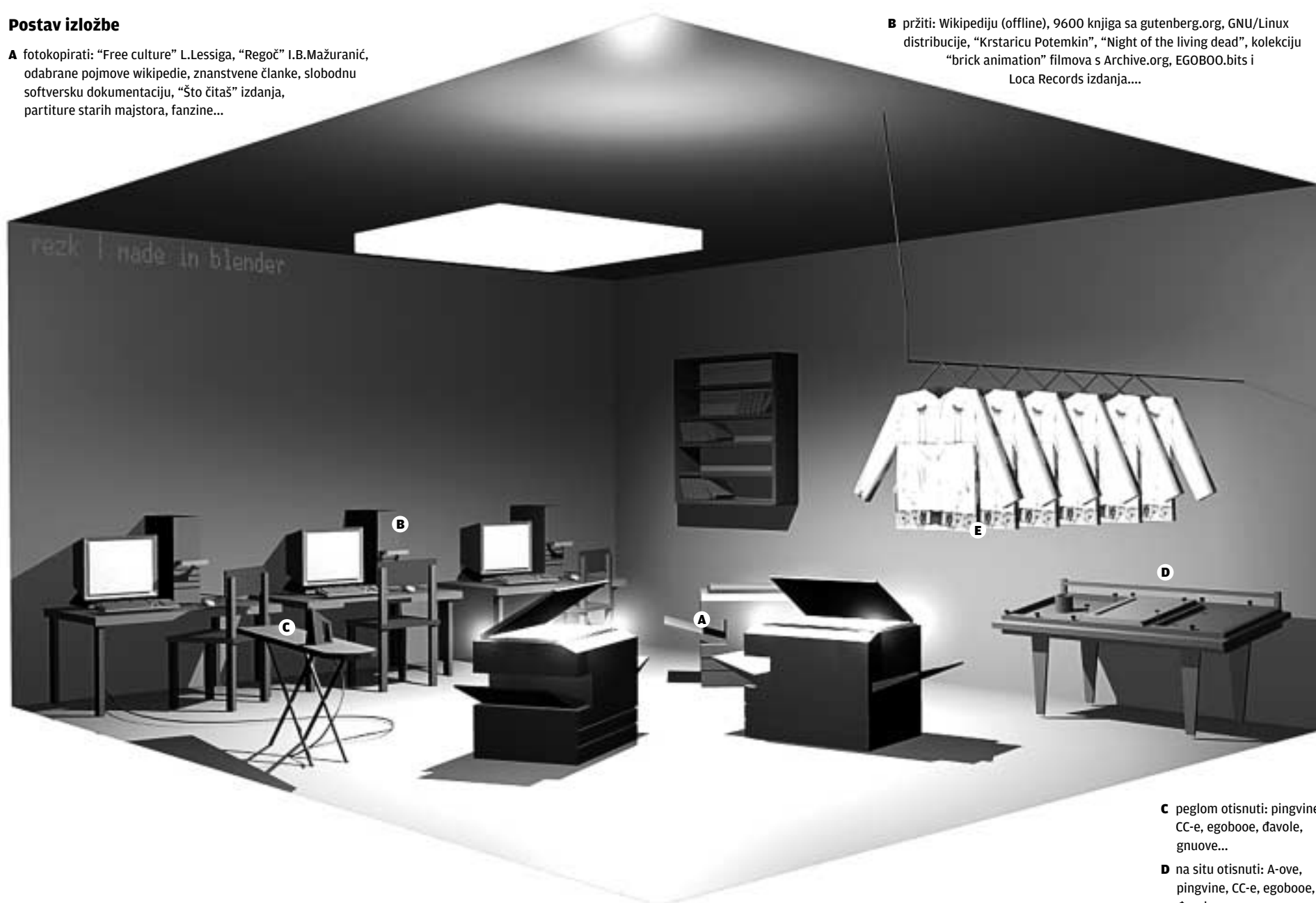
Center for the Public Domain

Pojam javna domena ili javna sfera definirana je - ponajprije u anglosaksonskoj socijalno-teorijskoj, političko-ekonomskoj i pravnoj debati - kao skupnost svih oblika javnih i zajedničkih dobara. Kritično moralno i političko pitanje javnih dobara postavlja se danas na području nematerijalnog, intelektualnog vlasništva gdje su nove informacijske i telekomunikacijske tehnologije proizvodnje i razmjenjene dobara riješile znanstvene i kulturne tvorevine većine materijalnih ograničenja koja su postavljali njihovi dosadašnji mediji materijalnog zapisa - papir su zamijenili bitovi. A jednom kada je riješeno pitanje općeg pristupa infosferi i vjerodostojne reproduktibilnosti, oslobađaju se dva latentna ekonomska svojstva tih tvorevina kao intelektualnih dobara: ona su neiscpiva i ona su neisključiva. Međutim, industrije - filmska, glazbena, softverska, farmaceutska, biomolekularna itd. - da bi odgovorile na izazov digitalnih tehnologija i nastavile ekonomski isključivo eksploatirati intelektualno vlasništvo - produženom zaštitom autorskog prava i tehnološkom kontrolom sve

Postav izložbe

A fotokopirati: "Free culture" L.Lessiga, "Regoč" I.B.Mažuranić, odabrane pojmove wikipedie, znanstvene članke, slobodnu softversku dokumentaciju, "Što čitaš" izdanja, partiture starih majstora, fanzine...

B pržiti: Wikipediju (offline), 9600 knjiga sa gutenber.org, GNU/Linux distribucije, "Krstaricu Potemkin", "Night of the living dead", kolekciju "brick animation" filmova s Archive.org, EGOBOO.bits i Loca Records izdanja....

C peglom otisnuti: pingvine, CC-e, egoboee, davole, gnuove...

D na situ otisnuti: A-ove, pingvine, CC-e, egoboee, davole, gnuove...

E Radne kute

više zatvaraju, ograđuju i osiromašuju prostor javnih znanstvenih i kulturnih dobara - zajedničke baštine na čijoj se dostupnosti uvijek gradila nova kultura i znanost. Center for the Public Domain (<http://centerpd.org>) neprofitna je inicijativa koja je ključno doprinijela otvaranju znanstvene i javne rasprave o javnoj domeni u novonastalim uvjetima njenog nestajanja u doba njene tehnološki ostvarive opće dostupnosti. Uz srodni istraživački institut Center for the Study of the Public Domain na Sveučilištu Duke, ona je organizirala Konferenciju o javnoj domeni koja je već 2001. zadala osnovne kritičke pojmove u aktualnoj raspravi o javnim dobrima, intelektualnom vlasništvu i tehnološkoj promjeni. Ujedno, njene web stranice nude iscrpno polazište za daljnje proučavanje te problematike.

Projekt Gutenberg

Projekt Gutenberg (<http://www.gutenberg.org>) je prva i najopsežnija zbirka besplatnih elektronskih knjiga. Projekt je 1991. pokrenuo Michael Hart s ciljem da što veći broj knjiga kojima su istekla autorska prava digitalizira te tako učini javno dostupnim. Tada je to bila prva digitalizirana knjižnica na svijetu. Kad je sredinom 1990-ih internet ušao u široku upotrebu, projekt je dobio zamah i internacionalnu dimenziju te privukao stotine volontera iz različitih zemalja. Kolekciju čini više od 13 000 e-knjiga, veći-

nom starijih literarnih djela koja su u javnoj domeni u SAD-u. Sve se mogu besplatno downloadati i čitati te nanovo distribuirati u nekomercijalne svrhe. Misija je potaknuti *SVE* zainteresirane na stvaranje e-knjiga te im pomoći u distribuciji u okviru njihovih različitih lokalnih copyright ograničenja.

"Projekt Gutenberg pogone ideje, ideali i idealizam, a ne financijska ili politička moć. Volonteri imaju gotovo neograničenu slobodu pri izboru knjiga, formata ili načina stvaranja i distribucije e-knjiga. Projekt Gutenberg ne bavi se postavljanjem standarda, točnost i format nisu uvjet - želi se potaknuti sve da šalju e-knjige. Nema pristojbi ni članstva, samo najopćenitije smjernice za stvaranje e-knjiga. Cilj je osigurati što je moguće više e-knjiga u što više formata na što više jezika za ljude iz čitavog svijeta. Stoga stalno traže nove volontere. Svatko je dobrodošao u projekt. Svatko je slobodan raditi vlastite e-knjige na vlastiti način."

Wikipedia

Wikipedia (<http://www.wikipedia.org>) je globalni projekt suradničkog pisanja enciklopedije na Webu pokrenut 10. siječnja 2001. godine, koji je do danas stekao status jednog od najcitiranijih i najpouzdanijih izvora informacija na Internetu. Sadržaj Wikipedije je slobodan (u duhu tradicije slobodnog softvera), objavljen pod GNU Licencom za slobodnu

dokumentaciju. Na svakoj stranici Wikipedije postoji hyperlink koji dozvoljava izmjenu njenog sadržaja. Koristeći tu mogućnost WikiWiki softvera svaki čitatelj Wikipedije u mogućnosti je doprinijeti razvoju cijelog projekta. Po svojoj koncepciji i realizaciji Wikipedia se približava svojevrsnom idealu kolektivnog, participativnog izvora informacija: podaci su javni i lako dostupni, svatko može dodavati što želi, šum u obliku netočnih, nepotpunih ili zlonamjerno unesenih informacija je - zahvaljujući budnom oku velikog broja dobronamjernih autora - na minimumu, a pravila koja ovo omogućuju razmjerno su jednostavna te otvorena demokratskim diskusijama "Wikipedijanaca" (primjer pravila: članci trebaju biti nepristrani i objektivni uključujući što veći broj relevantnih perspektiva na pojedini pojam). Wikipedia trenutno obuhvaća 142 enciklopedije na različitim jezicima, a najopširnija engleska Wikipedia broji preko 360000 različitih pojmova i preko 12000 autora. Wikipedia na hrvatskom (hr.wikipedia.org) je 25. po broju pojmova (4010), sa svega 35 autora.

Archive.org

Knjižnice čuvaju kulturne artefakte određenog društva i osiguravaju pristup istima. Ako i u eri digitalne tehnologije knjižnice trebaju poticati obrazovanje i školstvo, presudno je da prošire ove funkcije u digitalni svijet. Čak i sada, na

početku 21. st., ne postoje opsežni arhivi televizijskih ili radijskih programa. A bez kulturnih artefakata civilizacija nema pamćenje ni mehanizam učenja na primjerima vlastitih uspjeha i padova. Internet Archive nastoji očuvati internet i ostale materijale "digitalnog porijekla" od nestajanja u povijesti jer je otvoren i besplatan pristup književnosti i ostalim tekstovima od presudne važnosti u obrazovanju i obrani otvorenog društva. Internet Archive je digitalna knjižnica internetskih stranica i ostalih kulturnih artefakata u digitalnom formatu, javni neprofitni servis osnovan 1996. u San Franciscu. Poput 'fizičke' knjižnice osigurava istraživačima, povjesničarima, studentima i široj javnosti slobodan pristup povijesnim zbirkama u digitalnom formatu.

Archive.org (<http://www.archive.org>) poziva na sudjelovanje: donirajte zbirci svoje digitalne dokumente.

Ibiblio.org

Jedna od najvećih "zbirki zbirki" na internetu, ibiblio.org (<http://www.ibiblio.org>) je rezervat slobodno dostupnih informacija, uključujući software, glazbu, književnost, umjetnost, povijest, znanost, politiku i kulturalne studije. ibiblio.org je suradnički projekt Chapel Hill's MetaLaba Sveučilišta North Carolina i organizacije Center for the Public Domain koji pokrenut u rujnu 2000.godine, a cilja:

- širiti i usavršavati distribuciju open source softwarea;
- nastavljati programe razvoja on-line biblioteke i arhive Sveučilišta North Carolina;
- ugostiti i podupirati projekte koji šire koncepte transparentnosti i otvorenosti novim područjima;
- stvarati, širiti, usavršavati, objavljivati i distribuirati istraživanja open source zajednica;
- širiti i usavršavati stvaranje i distribuciju open source softwarea;
- služiti kao model drugim open source projektima.

Razvoj interneta je stvorio nove mogućnosti dijeljenja znanja. Zamislite da možete ušetati u lokalnu knjižnicu te, na zahtjev i besplatno, vidjeti ne samo bilo koji napisani tekst, već i muziku i pjesničke arhive, afroameričke autore, američku povijest, sportske statistike, filozofiju ili religiju, talijansku književnost, softverske arhive, i još više. Zamislite potom da, osim što možete vidjeti zbirku, imate mogućnost da je kritizirate, proširite i stvorite novu zbirku s područja vašeg interesa. Dok je takav poduhvat fizički i financijski izvan dometa i najvećih i najizvršnijih fizičkih knjižnica, ibiblio.org na Internetu postiže takav opseg i dubinu. Korisnici u Kini koji studiraju američku poeziju ili narodnu glazbu mogu pristupiti ibiblio.org-u i pronaći golemu kolekciju pjesama. Mogu poslušati izvedbe umjetnika, pročitati biografije, downloadati glazbu, naći sekundarnu literaturu te zbirci dodati vlastite istraživačke eseje. Prosječna općinska javna knjižnica ima nekoliko stotina posjeta tjedno. ibiblio.org prima 3 milijuna zahtjeva za informacijama dnevno, a zbirke koje održavaju suradnici dnevno se šire. ibiblio.org koristi open source model da potakne korisnike da pomognu oblikovati načine stvaranja i pristupanja informaciji u 21. st. Ako ste zainteresirani za sudjelovanje, ibiblio.org savjetuje:

1. Pročitajte kriterije kako biste vidjeli hoće li suradnja s nama udovoljiti vašim interesima.
2. Provjerite koje usluge nudimo sudionicima da vidite imamo li ono što trebate.
3. Sugestija: osiguravamo vrlo malo, gotovo nimalo, usluga koje podliježu autorskim pravima, ali zato možemo ponuditi mnoga open source rješenja.
4. Pišite na: help@ibiblio.org o tome što bi bio vaš projekt, koje biste usluge željeli koristiti, ostavite telefonski kontakt (da bismo mogli razraditi detalje i lozinke) te sve što bi moglo koristiti.

Creative Commons

Creative Commons (<http://creativecommons.org>) je obuhvatno rješenje za licenciranje autorskih djela kao javno dostupnih i otvorenih sadržaja. U današnjem okruženju široke dostupnosti digitalnih tehnologija za stvaranje i razmjenu sve više stvaraoca i znanstvenika želi da koris-

nici mogu slobodno - a da nisu u stalnom kršenju autorskog prava - koristiti, prerađivati i razmjenjivati njihova djela. CC stvaraocima omogućuje da licencama pravno iskažu svoju volju i zadrže samo neka od standardnih, restriktivnih uvjeta autorskog prava. Poput GNU Opće javne licence za slobodni softver, Creative Commons licence imaju za cilj proširiti prostor slobodnog stvaralaštva i pronalazaštva, njegovu razmjenu i javnu dostupnost, ali za raznovrsne sadržaje: muziku, fotografiju, film, video, književnost, dizajn, znanstvene tekstove... Creative Commons u uvjetima restriktivne regulacije intelektualnog vlasništva omogućuje da kultura i znanost nastave biti ono što su uvijek težili biti: zajedničko dobro i proizvod suradnje.

Kako licencirati djelo? Da biste spriječili da vaše djelo automatski bude objavljeno pod standardnim uvjetima autorskog prava, trebate izričito navesti uvjete pod kojima dajete svoje djelo na korištenje. Provođenje takvog izbora predstavlja dodatni napor na kojeg autori često nisu spremni. CC pojednostavljuje taj postupak: na web stranici <http://creativecommons.org> odaberete prava koja želite ustupiti, zauzvrat dobivate licencu koja poštiva odabrane uvjete, koja je na vašem jeziku i usklađena s pozitivnim pravnim propisima vaše države. Licencu dobivate:

1. u obliku pravnog teksta,
2. u obliku sažetka i
3. u strojno čitljivom obliku.

Pritom možete svoje djelo unijeti u registar ili pohraniti u neki od javnih arhiva na Internetu, čime ono postaje lakše dostupno korisnicima u potrazi za slobodnim sadržajima. Naposljetku, dobivenu licencu prilažete vašem djelu.

Public Library Science

Znanstveno izdavaštvo ima ulogu da hipoteze i rezultate znanstvenog istraživanja učini dostupnim globalnoj znanstvenoj zajednici u svrhu poboljšanja znanstvene spoznaje i općeg društvenog razvoja. Iako se čini da je razvoj globalnih informacijskih i telekomunikacijskih mreža trebao taj ideal pretvoriti u zbilju, posljednjih desetljeća znanstveno izdavaštvo postalo je unosni biznis gdje je vrtoglav rast cijena institucionalnih pretplata učinio najrelevantnije publikacije te najrelevantnije znanstvene spoznaje još nedostupnijima znanstvenicima u zemaljama u razvoju, a ponegdje i u razvijenim zemljama. Pritom, paradoksalno, iznimne profite nekolicine okrupnijih izdavača s po nekoliko desetaka tisuća publikacija financiraju javna sredstva, i to dvostruko: prvo, kroz javnu potporu znanstvenicima, znanstvenim institucijama i istraživačkim projektima iz kojih nastaju članci koji se objavljuju u znanstvenim časopisima, a da pritom časopisi ne moraju plaćati autorima; drugo, kroz javnu potporu znanstvenim i drugim javnim knjižnicama koje po sve većim cijenama kupuju pretplate na časopise za svoje korisnike. Stoga u znanstvenoj zajednici posljednjih godina

sve veći broj znanstvenika, knjižnica i izdavača ustaje protiv tradicionalnog znanstvenog izdavaštva, zalažući se za model IZDAVAŠTVA S OTVORENIM PRISTUPOM koji bi trebao svima omogućiti slobodan i besplatan pristup znanstvenim članicama posredstvom Interneta kao uzvrat za javnu potporu znanosti. Kriterij otvorenog izdavaštva znanstvenici ispunjavaju kada (1) svoj autorski članak daju korisnicima na slobodno korištenje, umnažanje, distribuiranje i priopćavanje javnosti i kada ga (2) odmah objave i u nekom od internetskih repozitorija otvorenoga pristupa. Načelima otvorenog pristupa rezultati javnog ulaganja u znanost trebali bi uistinu postati javno dostupni.

Public Library of Science (<http://www.plos.org>) ogledni je primjer takvih nastojanja. U vjeri da je znanost javni resurs, taj ugledni neprofitni znanstveni izdavač na području biologije i medicine objavljuje djela znanstvenika pod licencom Creative Commons Imenovanje, poštujući vrijednosti znanstvene izvornosti, integriteta i ocjenjivanja. Stvarne troškove procesa znanstvenog objavljivanja snose znanstvenici, koji taj trošak mogu uključiti u troškove znanstvenog projekta. (Premda ako znanstvenik nije u mogućnosti snositi troškove, PLOS neće odustati od toga da objavi njegov rad.)

MIT OpenCourseWare

MIT OpenCourseWare (<http://ocw.mit.edu>) je inicijativa pokrenuta u okviru Massachusetts Institute of Technology kao slobodni i otvoreni edukacijski resurs za predavače, studente i osobe koje se same obrazuju. Riječ je o slobodnom i otvorenom objavljivanju MIT-ovih nastavnih materijala na webu čije korištenje ne zahtijeva nikakvu registraciju, ne uključuje dobivanje diplome ili certifikata, te ne daje pristup MIT-u.

Ciljevi MIT OpenCourseWare su:

- omogućiti slobodan, besplatan i pretraživ pristup nastavnim materijalima koji se koriste u MIT-ovim dodiplomskim i diplomskim kolegijima - obrazovnom osoblju, studentima i osobama koje se same obrazuju diljem svijeta.
- proširiti doseg i učinak MIT OCW-a i koncepta otvorenih nastavnih materijala - dakle, inspirirati druge institucije da otvoreno dijele svoje nastavne materijale i time stvore svjetsku mrežu znanja.

Ideal koji je u temelju inicijative proizlazi iz strastvenog vjerovanja MIT-ovog nastavnog osoblja u misiju i tradiciju MIT-a, temeljenu na ideji da otvorena diseminacija znanja i informacija može stvoriti nove mogućnosti obrazovanja čovječanstva. MIT OCW omogućuje korisnicima pristup nastavnim planovima, bilješkama s predavanja, rasporedima nastave, skupovima problema, ispitima, popisima literature, pa čak i izboru video-predavanja iz 900 kolegija MIT-a koji predstavljaju 33

akademske discipline i svih pet MIT-ovih škola. Tijekom rujna 2004. u okviru MIT OCW-a objavljeno je 900 nastavnih cjelina, a do 2008. inicijativa će uključivati materijale iz 1800 kolegija.

Projekt Mutopia

Mutopia (<http://www.mutopiaproject.org>) je projekt slobodnog i otvorenog objavljivanja notnih zapisa, prije svega klasične, kojoj je istekao copyright. Zapisi se objavljuju pod licencom Creative Commons Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima ili kao posvećeni javnoj domeni.

Copyright na kreativni rad istječe 70 godina nakon autorove smrti. Ovo znači da su radovi Bacha, Mozarta, Beethovena i mnogih drugih kompozitora u javnoj domeni. U načelu, oni se mogu kopirati i izvoditi bez ograničenja. Ipak, zapis glazbe koji se može kupiti ne može se jednostavno kopirati ili izvoditi jer izdavač također ima copyrightna to izdanje, a može ga imati i aranžer. Ovaj pak istječe tek nakon što je prošlo 70 godina od smrti svih tih ljudi. Stoga samo vrlo stara izdanja ispunjavaju ove uvjete. Međutim, za većinu klasične glazbe postoje izdanja koja su dovoljno stara, posebno u knjižnicama i privatnim zbirkama. Kvaliteta uređivačkog rada je većinom jednako visoka kao i kod suvremenih izdanja, ako ne i viša. Ideja Mutopije je da volonteri unesu izdanja u računalo, koristeći GNU Lilypond softver za unošenje i potom ih učine slobodno dostupnima. Mutopia također sadrži rastući broj modernih izdanja, aranžmana i nove glazbe. Ovi urednici, aranžeri i kompozitori su odlučili učiniti svoje radove slobodno dostupnima. Svi radovi se mogu slobodno downloadati, tiskati, kopirati, distribuirati, modificirati, izvoditi ili snimiti. Sva glazba je dostupna u obliku Postscript (.ps) i PDF (.pdf) datoteka, u formatu A4 i Letter paper, kao i formatu softvera Lilypond (.ly). Audio zapisi glazbe su dostupni u obliku MIDI (.mid) datoteka. Ove su kompjuterski generirane, ali daju grubu predodžbu o tome kako glazba zvuči.

Openphoto.net

Michael Jastremski osnovao je openphoto.net krajem 90-ih inspiriran modelom razmjene ideja i kreacija u svijetu slobodnog softvera. Na samom početku Michael Jastremski je objavio tisuće svojih fotografija koje se danas nalaze na poddomeni <http://legacy.openphoto.net>, s vremenom je pripremio i postavio <http://o2.openphoto.net> s nizom web servisa baziranih na slobodnom softveru koji posao objavljivanja i pregledavanja čine izuzetno lakim. Posebno zanimljivim čini se izbornik Creative Commons licenci koji umjetniku omogućava izbor pojedine licence generalno za sve svoje radove i izbor pojedine licence za svaku fotografiju posebno.

Creative Commons Hrvatska

Creative Commons je obuhvatno rješenje za licenciranje autorskih djela kao javno dostupnih i otvorenih sadržaja. U današnjem okruženju široke dostupnosti digitalnih tehnologija za stvaranje i razmjenu sve više stvaraoca i znanstvenika želi da korisnici mogu slobodno - a da nisu u stalnom kršenju autorskog prava - koristiti, prerađivati i razmjenjivati njihova djela. CC stvaraocima omogućuje da licencama pravno iskažu svoju volju i odstupe od standardnih, restriktivnih uvjeta autorskog prava. Poput GNU Opće javne licence za slobodni softver, Creative Commons licence imaju za cilj proširiti prostor slobodnog stvaralaštva i pronalazaštva, njegovu razmjenu i javnu dostupnost, ali za raznovrsne sadržaje: muziku, fotografiju, film, video, književnost, dizajn, znanstvene tekstove... CC u uvjetima restriktivne regulacije intelektualnog vlasništva omogućuje da kultura i znanost nastave biti ono što su uvijek težili biti: zajedničko dobro i proizvod suradnje. U dvije godine postojanja CC je postao globalna zajednica koja nudi preko milijun licenciranih djela i okuplja stvaraocce, hakere i pravne stručnjake u zagovaranju slobodne kulture i javnih dobara. CC je dobitnik nagrade festivala Ars Electronica u kategoriji digitalne zajednice za godinu 2004.

Zašto licencirati djelo? Da biste mogli ostvariti svoje pravo da proširite slobode u korištenju i razmjeni vaših djela. Da biste imali odgovarajuću licencu za vaša djela. Da biste podijelili vaše stvaralaštvo s drugima. Da bi se širio prostor za slobodno stvaralaštvo i njegovu dostupnost u vremenima kada režimi intelektualnog vlasništva nošeni korporativnim interesima čine taj prostor restriktivnijim... Ako ste glazbenik, moći ćete potražiti sampleove koje možete slobodno miksati, a vaš će miks neki redatelj moći iskoristiti kao glazbenu podlogu. Ako ste znanstvenik, moći ćete svoje istraživanje objaviti da ga znanstvenici koji nemaju pristup skupim časopisima slobodno mogu pročitati, a vi ćete tuđe otkriće dobiveno vama nedostupnim tehnologijama moći ugraditi u svoje istraživanje. Dijeljenje, nadovezivanje, povezivanje, suradnja.

Kako licencirati djelo? Da biste spriječili da vaše djelo automatski bude objavljeno pod standardnim uvjetima autorskog prava, trebate izričito navesti uvjete pod kojima dajete svoje djelo na korištenje. Provođenje takvog izbora predstavlja dodatni napor na kojeg autori često nisu spremni. CC pojednostavljuje taj postupak: na web stranici <http://creativecommons.org> odaberete prava koja želite ustupiti, zauzvrat dobivate licencu koja poštiva odabrane uvjete, koja je na vašem jeziku i usklađena s pozitivnim pravnim propisima vaše države. Licencu dobivate: 1. u obliku pravnog teksta, 2. u obliku svima razumljivog sažetka i 3. u strojno čitljivom obliku. Pritom možete svoje djelo unijeti u registar ili pohraniti u neki od javnih arhiva na Internetu, čime ono postaje lakše dostupno korisnicima u potrazi za slobodnim sadržajima. Naposljetku, dobivenu licencu priložite vašem djelu.

Što je Creative Commons Hrvatska? CC Hrvatska je projekt prevođenja Creative Commons licenci u hrvatski zakonodavni okvir i na hrvatski jezik. Posjetite li stranice <http://creativecommons.org> od 14. siječnja 2005. pored američkih, brazilskih, japanskih, njemačkih, talijanskih i brojnih drugih moći ćete odabrati i hrvatske licence.

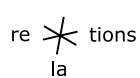
impresum

UREDILI: Što, kako i za koga + Multimedijalni institut

PISALI I PREVDILI: Tomislav Domes, Nataša Ilić, Marcell Mars, Tomislav Medak, Vesna Vuković

DIZAJN: Ruta

ILUSTRACIJA: Mario Matić

Zagreb Kulturni kapital Evrope 3000 odvija se u okviru projekta relations projekt relations inicirao je **kulturstiftung des bundes** (njemačka Savezna zaklada za kulturu) www.projekt-relations.de

Kontakt: The Arts and Civil Society Program of Erste Bank Group in Central Europe. Open Society Institute

Imenovanje – Dijeli pod istim uvjetima 2.0

PRAVNI SUBEJKT CREATIVE COMMONS NIJE PRAVNA TVRTKA I NE PRUŽA PRAVNE USLUGE. DISTRIBUIRANJE OVE LICENCE NE USPOSTAVLJA ODNOS PRAVNOG ZASTUPANJA. CREATIVE COMMONS NUDI OVU LICENCNU INFORMACIJU "KAKVA JEST". CREATIVE COMMONS NE JAMČI ZA PRUŽENE LICENCNE INFORMACIJE I NE ODGOVARA ZA ŠTETU KOJA BI MOGLA PROIZAĆI IZ NJIHOVOG KORIŠTENJA. LICENCA DJELO (KAKO JE NIŽE DEFINIRANO) PONUĐENO JE POD UVJETIMA OVE CREATIVE COMMONS JAVNE LICENCE ("CCJL" ILI "LICENCA"). DJELO JE ZAŠTIĆENO AUTORSKIM PRAVOM I SRODNIM PRAVIMA TE DRUGIM POZITIVNIM PROPISIMA. SVAKO KORIŠTENJE DJELA KOJE ODSUPA OD DOPUŠTENOGA POD OVOM LICENCOM JE ZABRANJENO. KORIŠTENJEM BILO KOJIH OVDJE PONUĐENIH PRAVA NA DJELO PRIHVAĆATE I PRISTAJETE DA STE OBAVEZANI UVJETIMA OVE LICENCE. DAVATELJ LICENCE DAJE VAM OVDJE SADRŽANA PRAVA POLAZEĆI OD TOGA DA PRIHVAĆATE TAKVE UVJETE I ODREDBE.

1. Definicije

- A. "DAVATELJ LICENCE" znači fizička osoba koja nudi korištenje Djela pod uvjetima ove Licence.
- B. "DJELO" znači originalna intelektualna tvorevina individualnog karaktera koja je ponuđena pod uvjetima ove Licence.
- C. "ELEMENTI LICENCE" znači najviše attribute licence koju je izabrao Davatelj licence kako stoje u naslovu ove Licence: Imenovanje, Dijeli pod istim uvjetima.
- D. "IZVORNI AUTOR" znači fizička osoba koja je stvorila Djelo.
- E. "PRERADA" znači prijevod, prilagodba, glazbena obrada i druga prerada autorskog djela, koja je originalna intelektualna tvorevina individualnog karaktera.
- F. "VI" znači fizička ili pravna osoba koja koristi prava u skladu sa sadržajem ove licence koja nije prethodno prekršila uvjete ove Licence s obzirom na Djelo ili netko tko je primio izričito dopuštenje od davatelja Licence da koristi prava dana pod ovom Licencom unatoč prethodnom kršenju.
- G. "ZBIRKA" označava zbirku samostalnih autorskih djela, podataka ili druge građe kao što su enciklopedije, zbornici, antologije, baze podataka i sl., koje prema izboru ili rasporedu sastavnih elemenata čine vlastite intelektualne tvorevine njihovih autora. Tu se ubrajaju i one zbirke koje su uređene po određenom sustavu ili metodi, čiji su elementi pojedinačno dostupni putem elektroničkih ili drugih sredstava. Za svrhe ove Licence djelo koje tvori Zbirku neće se smatrati Preradom (onako kako je gore definirano).

2. Ograničenja autorskog prava

Ova licenca ničime ne umanjuje, ograničava ili onemogućava prava koja proizlaze iz sadržajnih ograničenja autorskog prava prema Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima te drugim pozitivnim propisima.

3. Licenciranje

Prema uvjetima i odredbama ove Licence, Davatelj licence Vam

ovime dodjeljuje pravo, koje je oslobođeno naknade, neisključivo, prostorno i vremenski (za trajanja mjerodavnog autorskog prava) neograničeno, da koristite Djelo kako je niže navedeno:

- A. da reproducirate Djelo, da uključujete Djelo u jedno ili više Zbirki, te da reproducirate Djelo kako je uključeno u Zbirke;
  - B. da stvarate i reproducirate Prerade;
  - C. da distribuirate kopije ili fonograme Djela i priopćavate Djelo javnosti, uključujući i Djelo kako je uključeno u Zbirke;
  - D. da distribuirate kopije ili fonograme Zbirki i da ih priopćavate javnosti;
- Gore navedena prava mogu se koristiti u svim poznatim i budućim medijima i formatima. Gore navedena prava uključuju pravo da se načine one izmjene koje su tehnički nužne da bi se koristilo prava u drugim medijima i formatima. Sva prava koja Davatelj Licence nije izričito dao ovime su pridržana.

4. Ograničenja

Licenca dana Člankom 3. izričito podliježe sljedećim ograničenjima:

- A. Djelo smijete distribuirati i priopćavati javnosti samo pod uvjetima ove Licence, a kopiju te Licence ili njenu internetsku adresu morate uključiti u svaku kopiju ili fonogram Djela koji distribuirate ili priopćavate javnosti. Ne smijete ponuditi ili nametnuti bilo kakve uvjete za Djelo koji mijenjaju ili ograničavaju uvjete ove Licence ili primateljevo korištenje prava koja su njome osnovana. Ne smijete podlicencirati Djelo. Morate ostaviti netaknuta sva upozorenja koja se odnose na ovu Licencu i upozorenje o jamstvima. Ne smijete distribuirati ili priopćavati javnosti Djelo pomoću tehnoloških mjera koje kontroliraju pristup ili upotrebu Djela na način koji nije konzistentan s uvjetima ovog Licencnog ugovora. Sve ovo se odnosi i na Djelo kad je uključeno u Zbirku, ali to ne iziskuje da osim samog Djela cjelokupna Zbirka podliježe uvjetima ove Licence. Ako stvarate Zbirku, po upozorenju bilo

kojeg Davatelja licence ili Izvornog autora morate, u mjeri u kojoj je to izvedivo, iz Zbirke ukloniti bilo kakvu referencu na tog Davatelja licence, onako kako je zahtijevano. Ako stvarate Preradu, po upozorenju od bilo kojeg Davatelja licence ili Izvorno autora morate, u mjeri u kojoj je to izvedivo, iz Prerade ukloniti bilo kakvu referencu na tog Davatelja licence ili Izvornog autora, onako kako je zahtijevano.

- B. Preradu smijete distribuirati ili priopćavati javnosti samo pod uvjetima ove Licence, pod uvjetima kasnije verzije ove Licence s istim Elementima licence kao što ih ima ova Licenca ili pod uvjetima Creative Commons i Commons licence koja sadrži iste Elemente licence kao ova Licenca (npr. Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 2.0 Japan). Morate uključiti kopiju ili internetsku adresu ove Licence u svaku kopiju ili fonogram svake Prerade koju distribuirate ili priopćavate javnosti. Ne smijete ponuditi ili nametnuti bilo kakve uvjete za Prerade koji mijenjaju ili ograničavaju uvjete ove Licence ili primateljevo korištenje njome danih prava, te morate ostaviti netaknuta sva upozorenja koja se odnose na ovu Licencu i upozorenje o jamstvima. Ne smijete distribuirati ili priopćavati javnosti Preradu pomoću bilo kakve tehnološke mjere koja kontrolira pristup ili upotrebu Djela na način koji nije konzistentan s uvjetima ovog Licencnog ugovora. Sve ovo se odnosi i na Preradu kad je uključena u Zbirku, ali to ne iziskuje da osim same Prerade cjelokupna Zbirka podliježe uvjetima ove Licence.

- C. Ako distribuirate ili priopćavate javnosti Djelo ili bilo kakve Prerade ili Zbirke, morate ostaviti netaknutima sva upozorenja o autorskom pravu za Djelo i dati priznanje Izvornom autoru u mjeri koja je primjerena za medije ili sredstva koja koristite: isticanjem imena (ili, ako je primjenjivo, pseudonima) Izvornog autora, ako je dostupno; isticanjem naslova djela, ako je

dostupan; isticanjem - u mjeri u kojoj je razumno izvedivo i ako postoji - internetske adrese vezane uz Djelo, onako kako ju je specificirao autor, osim u slučaju da se ta internetska adresa ne odnosi na upozorenje o autorskom pravu ili na licencnu informaciju za Djelo; a u slučaju Prerade, isticanjem naznake koja upućuje na Djelo korišteno u Preradi (npr. "Francuski prijevod Djela Izvornog autora"). Takva naznaka može se istaknuti na bilo koji primjeren način; međutim, u slučaju Prerade ili Zbirke uz minimalni uvjet da će se takvo priznanje pojaviti gdje se javlju druga istovrsna priznanja autorstva i na barem podjednako istaknut način kao druga istovrsna priznanja autorstva.

5. Jamstva

OSIM AKO STRANKE NISU DRUGAČIJE NAPISMENO UGOVORILE ILI JE ODREĐENO MJERODAVNIM PRAVOM, DAVATELJ LICENCE NUDI DJELO "KAKVO JEST", BEZ JAMSTAVA BILO KOJE VRSTE VEZANIH UZ DJELO.

6. Ograničenje odgovornosti

OSIM JAMSTAVA IZ ČLANKA 5., DAVATELJ LICENCE ĆE SNOSITI ODGOVORNOST SAMO ZA ŠTETE UZROKOVANE NAMJERNO ILI IZ KRAJNJE NEPAŽNJE.

7. Prestanak važenja

- A. Licenca i prava korištenja koja su njome dana prestat će automatski važiti prekršite li uvjete Licence. Za fizičke i pravne osobe koji su od Vas primile Preradu ili Zbirku pod ovom Licencom, Licenca nastavlja važiti, pod uvjetom da se te fizičke ili pravne osobe u potpunosti pridržavaju Licence. Članci 1., 2., 5., 6., 7. i 8. nastavljaju važiti i nakon svakog prestanka važenja ove Licence.
- B. Ovdje dana licenca, koja podliježe gore navedenim uvjetima i odredbama, trajna je licenca (za trajanja mjerodavnog autorskog prava na Djelo). Unatoč gore navedenome, Davatelj licence pridržava pravo da izdaje Djelo pod drugačijim licencnim uvjetima ili da prestane

Creative Commons nije stranka u ovoj Licenci i ne pruža nikakvo jamstvo vezano uz Djelo. Creative Commons neće prema Vama ili bilo kojoj stranci snositi odgovornost prema bilo kojoj pravnoj teoriji za bilo kakve štete. Unatoč prethodne dvije (2) rečenice, ako se Creative Commons izričito očitovao kao Davatelj licence pod ovom Licencom, on će imati sva prava i obaveze Davatelja licence. Osim u ograničenu svrhu ukazivanja javnosti da je Djelo licencirano pod CCJL, nijedna stranka neće koristiti zaštitni znak "Creative Commons" bez prethodnog pismenog pristanka od strane Creative Commons. Svaka dopuštena upotreba pridržavat će se u tom trenutku važećih smjernica za korištenje zaštitnog znaka - onako kako su objavljene na Creative Commons web stranici ili na neki drugi način, na zahtjev, povremeno stavljene na raspolaganje. Kontakt s Creative Commons moguće je uspostaviti na <http://creativecommons.org/>.

distribuirati Djelo u bilo koje doba - pod uvjetom da takav izbor neće poslužiti opozivu ove Licence (ili bilo kojeg drugog osnivanja prava koje je bilo, ili trebalo biti, pod uvjetima ove Licence), te da će ova Licenca nastaviti važiti punom snagom i punim učinkom ako nije prestala važiti prema gore navedenom.

8. Završne odredbe

- A. Svaki put kada umnažate, distribuirate ili priopćavate javnosti Djelo ili Zbirku, Davatelj Licence primatelju nudi licencu na djelo pod istim uvjetima i odredbama kako je Vama dano pod ovom Licencom.
- B. Svaki put kada umnažate, distribuirate ili priopćavate javnosti Preradu, Davatelj licence primatelju nudi licencu na izvorno Djelo pod istim uvjetima i odredbama kako je Vama dano pod ovom Licencom.
- C. Ako se bilo koja odredba ove Licence pokaže u tvrdi kao neprovediva po mjerodavnom pravu, to neće utjecati na provedivost ostalih uvjeta ove Licence, i to bez daljnjeg djelovanja stranaka ovog ugovora, a takva će se odredba preoblikovati u najmanjoj mogućoj mjeri potrebnoj da postane važeća i provediva.
- D. Neće se smatrati da je došlo do odstupanja od bilo kojeg uvjeta ili odredbe ove Licence i do pristanka na bilo kakvo kršenje, ako takvo odstupanje ili takav pristanak nisu dani u pismenom obliku i potpisani od stranke koja daje takvo odstupanje ili pristanak.
- E. Licenca čini cjelokupni ugovor između stranaka u pogledu djela koje je ovdje licencirano. Nema nikakvih daljnjih sporazuma ili usmenih dogovora u pogledu Djela koja nisu ovdje specificirana. Davatelja licence neće obavezivati nikakve dodatne odredbe koje bi se mogle pojaviti u bilo kakvom usmenom dogovoru s Vama. Ova licenca ne može se mijenjati bez zajedničkog ugovora u pisanom obliku između Davatelja licence i Vas.